

РЕЦЕНЗІЯ

доктора психологічних наук, професора Соколової Ганни Борисівни
на дисертацію Ганган Юлії Сергіївни «Психологічні особливості
фабінгу в підлітковому та юнацькому віці», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія

Актуальність теми дисертації. Сучасні технології безперервно відкривають нові можливості та створюють умови для ефективного розвитку суспільства. Смартфони значно спростили наше повсякденне життя: більше немає потреби витратити час на відвідування бібліотек для пошуку потрібної інформації, чи написання листів на пошті – усі ці функції доступні в наших гаджетах. Однак, разом із позитивними моментами з'являються й негативні наслідки перебільшеного використання цифрових технологій, що привертає увагу сучасних науковців різних галузей науки. З'являється все більше досліджень поглибленого вивчення залежностей від продуктів діджиталізації, однією із яких являється – фабінг.

Зазначене, безумовно, є достатньо актуальним і цінним для можливостей всебічного дослідження впливу смартфонів на формування молодого покоління, виявлення патологій та змін в емоційній й вольовій сфері особистості, що й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження Ю. С. Ганган, розширення категоріального апарату в цій сфері, визначення чинників формування, побудова психологічних портретів фаберів визначили завдання й мету дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в межах наукової програми кафедри теорії та методики практичної психології «Психологічні особливості життєдіяльності особистості в умовах соціально-психологічних трансформацій українського суспільства» (номер державної реєстрації: 0124U000215). Автором досліджувались психологічні особливості фабінгу в підлітковому та юнацькому віці. Тему дисертаційного дослідження обговорено та затверджено

на засіданні Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (Протокол №4 від 28.10.2021 року).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень.

Дисертанткою чітко сформовано об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, які відображають логіку теоретичного та емпіричного розділів дисертації. Методологічні засади відповідають його предметному спрямуванню. Використана теоретична база повною мірою забезпечує висвітлення проблематики та можливість вирішення дослідницьких завдань. У структурному плані імпонує чітка побудова дисертаційного дослідження, в якому гармонійно узгоджені теоретичні складові та прикладні аспекти зазначеної проблематики.

Наукова новизна отриманих результатів. Юлією Сергіївною Ганган вперше на вітчизняній групі досліджуваних проаналізовано феномен фабінг в контексті визначення психологічних особливостей підлітків та юнаків із фабінговою залежністю; визначено гендерні та особистісні риси фаберів; надано характеристику фабінгу, як одного із видів кіберадикцій, який включає психологічні, соціальні та кібернетичні аспекти; визначено емоційні, внутрішні, соціальні та кібернетичні аспекти формування фабінгу; визначено, що у формуванні фабінгу значну роль відіграють порушення: емпатії, соціальної адаптації, комунікативного контролю, самоприйняття, рівня внутрішньої мотивації, самоконтролю, відчуття емоційного комфорту; фабінг спричиняє зростання рівня тривоги, депресії та внутрішнього відчуття самотності; впливає на вміння підлітків та юнаків вирішувати життєдіяльнісні завдання, зустрічатись із труднощами, сприймати та аналізувати значимість й пріоритетність вирішення «кібер-завдань» чи буденних життєвих ситуацій.

Дисертанткою розширено та доповнено наукові уявлення щодо змісту сутності фабінгу, номофобії, технофобії, кіберфобії; доповнено науково-теоретичні уявлення стосовно класифікацій кіберадикцій; поглиблено

уявлення стосовно видів кіберадикції та порушень психіки на фоні кіберадикцій та уникнення технологій; доведено зв'язки фобінгу з емоційним станом, рівнем самооцінки, психологічною гнучкістю, прийняттям негативних емоцій, тривожністю, депресивністю, оцінкою самоконтролю в спілкуванні, іншою адиктивною поведінкою, а також соціально-психологічною адаптованістю. Набуло подальшого розвитку дослідження психологічної сутності фобінгу та видів фобій пов'язаних із кіберпростором і цифровими технологіями; моделі формування та розвитку кіберадикцій; індивідуально-психологічні прояви та чинники формування залежностей від цифрових технологій; напрямки й принципи профілактики та психокорекції кіберадикцій серед підростаючого покоління.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості інтеграції нових знань про кіберадикції та їх психологічні наслідки в освітні програми для майбутніх психологів, соціальних працівників та педагогів. Це дозволить покращити підготовку фахівців у розумінні цифрових залежностей. На практичному рівні результати дослідження сприятимуть вдосконаленню профілактичних та корекційних програм, адаптованих до специфіки підлітків і молоді, що зробить роботу з цією групою більш ефективною.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Безсумнівно позитивним є той факт, що у **першому розділі** дисертації «Теоретико-методологічні особливості дослідження проблем фобінгу» Ю. С. Ганган, проаналізувавши дуже широкі пласти теоретико-емпіричного матеріалу сучасної психології, філософії представила історичні етапи технологічного прогресу XXI-століття та визначила суспільні наслідки. Зробила вдалі узагальнення щодо феноменології понять: «фобінг», «Інтернет-залежність», «номофобія». Авторкою відзначено, що інтернет-залежність є загальним поняттям, яке відображає широкий спектр залежної поведінки в Інтернеті, в той час як фобінг та номофобія є конкретними аспектами цієї проблеми, пов'язаними з використанням смартфонів під час спілкування та страхом втрати мобільного зв'язку. Заслуговує на увагу науковий апарат дисертації, який насичений усіма

необхідними структурними елементами, зміст яких свідчить про широке бачення автором складності проблеми кіберадикцій та кіберфобій. Позитивної оцінки заслуговує побудована автором структурно-гіпотетичну модель динаміки кіберадикцій у підлітковому та юнацькому віці, яка базується на формуванні «образу світу» та «образу-Я», включаючи емоційний, поведінковий та когнітивний компоненти.

У **другому розділі** дисертації «Емпіричне дослідження психологічних особливостей фабінгу в підлітковому та юнацькому віці» описано методичний інструментарій, емпіричну базу, особливості організації дослідження. Автором визначено етапи емпіричного дослідження. Обґрунтовано та сформовано вибірку дослідження. Створено комплекс психодіагностичних методів та методик, направлених на всебічне вивчення фабінгу як одного із видів кіберадикцій. Якісний та кількісний аналіз отриманих результатів дозволив автору побудувати емпірично-типологічну модель розвитку фабінгу в підлітковому та юнацькому віці. Варто відзначити коректне, грамотне використання дисертанткою методів математичної статистики при обробці результатів емпіричного дослідження та підтвердженні його гіпотези: описової статистики, кореляційного, факторного, якісного аналізів, критеріїв на визначення достовірності відмінностей у досліджуваних показниках.

Заслуговує уваги факторний аналіз показників, що дозволив автору відокремити преддиспонуєчі, формуючі та підкріплюючі фактори для кожної із досліджених вікових груп. Спираючись на результати констатуючого експерименту автором також було побудовано модель можливих психологічних розладів на фоні кіберадикцій у підлітковому та юнацькому віці.

Висновки до другого розділу є правомірними та здійснюють логічний перехід до **третього розділу** дисертації «Побудова психологічних умов та засобів профілактики і корекції технологічно-залежної поведінки в підлітковому та юнацькому віці», який містить аналіз особливостей сучасних розладів внаслідок надмірного використання кіберпростору серед молоді та

міжнародний досвід психопрофілактики і психокорекції залежності від кіберпростору. Завдяки чому побудовано концепцію комплексної профілактики та психокорекції кіберадикцій серед молодого покоління українців, яка включає первинну, вторинну та третинну профілактику. Авторкою доведено, що для ефективності профілактики та психокорекції необхідно охоплення всіх сфер особистого життя: сім'ї, освітнього середовища, суспільного життя серед однолітків.

Висновки до дисертації адекватно узагальнено відображують основні результати здобуті у дослідженні, відзначаються новизною і самостійністю, відкривають значні перспективи для розгортання подальших науково-психологічних пошуків.

Повнота викладення матеріалу дисертації у наукових публікаціях. Основні результати дослідження Юлії Сергіївни Ганган здобули достатнє оприлюднення у 14 публікаціях, з них: 5 статей в наукових фахових виданнях України, 1 стаття у міжнародному періодичному виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази даних (Web of Science), 1 стаття у зарубіжному збірнику матеріалів, 1 стаття у науково-періодичному виданні України, 6 публікації в інших наукових виданнях. Вказані дані про **особовий внесок** здобувача у роботи, що виконані у співавторстві, дозволяють визначити достатню частку авторської роботи, правомірну можливість її презентувати у даній дисертації.

Дискусійні положення та зауваги до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Юлії Сергіївни Ганган, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

є викликає сумніву проведений дисертантом ґрунтовний аналіз зарубіжних літературних джерел. Але, на наш погляд, не достатньо увага приділена українським дослідженням, в яких вивчаються кіберадикції та фабінг у тому числі.

дійснюючи аналіз результатів емпіричного етапу дослідження, автор зосереджує увагу на підлітковому та юнацькому віці. Вважаємо, що

розширення вікового діапазону через включення в порівняльну вісь респондентів інших вікових категорій, тільки збагатило б уявлення про особистісні зміни під впливом гаджетів та кіберпростору. еякі висновки до розділів сформульовані у формі анотацій, а не умозаключень.

Однак висловлені зауваження та побажання аж ніяк не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, яка є завершеним, самостійним дослідженням та містить нові науково обґрунтовані результати.

Загальний висновок. Рецензована дисертаційна робота Ганган Юлії Сергіївни «Психологічні особливості фабінгу в підлітковому та юнацькому віці», є завершеним, самостійним дослідженням, що за своєю актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а її автор заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор,
директор навчально-наукового інституту
фізичної культури, спорту та реабілітації
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

Ганна Соколова

Ганна СОКОЛОВА

